

ALEVİLİK; BİR DİN Mİ, MEZHEP Mİ, TARİKAT MI? CEMEVİ; BİR İBADETHANE Mİ, TEKKE Mİ, DERGÂH MI?

Son birkaç yıldır Türkiye’de tartışılan ve kabul ettirmek istenen bir olgu ile karşı karşıyayız. Aleviliğin bir din olduğu ve cemevlerinin de bir ibadethane olduğu tezidir.

Aleviliği bir din olarak lanse etmek isteyenler ibadethane olarak da cemevlerini lanse etmektedirler. Böyle giderse kendilerine bu dini getiren bir peygamber ve bu peygamberin getirdiği bir kutsal kitap veya bir sühuf da bulmaları gerekmektedir ki tam anlamıyla bir din olsun.

O halde Alevilik bir din olmadığına göre nedir? Bir mezhep midir yoksa bir tarikat mıdır?

Bu soruya cevap verebilmek için Aleviliğin doğuşunu ve tarihi seyrini iyi bilmek gerekmektedir.

Hız. Peygamberin vefatından sonra Müslümanlar arasında çıkan ilk ihtilaf, halife seçimi ile ilgili olup ortaya çıkan görüş ayrılığı tamamen siyasidir.

Müslümanlar, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in vefatını müteakiben, Müslümanları idare etme hususunda kimin Resulullah’a Halife olacağı meselesinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bu konuda üç görüş ortaya çıkmıştır.

a) Birinci görüş: Peygamber Efendimiz ve muhacirleri barındırma ve onlara yardım etme mezziyetlerinden dolayı, Halifenin Ensar’dan yani Medinelî Müslümanlardan olması gerektiğine inanırlar.

b) İkinci görüş: Başta Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer olmak üzere diğerk bir gurup ise Halifeliğın, Muhacir’lere ait olması gerektiğini savunırlar.

c) Üçüncü görüş: Halifeliğın, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in ailesi Haşimoğullarına ait olduğu ve daha önce Müslüman olması, zor durumlarda İslam’ı savunması ve ilimde, dini anlamada ileri bir seviyede olması hasebiyle Haşimoğullarının en üstünü olan Ali b. Ebi Talib’in Halife seçilmesi gerektiğini savunırlar.

İhtilaf uzun sürmedi. Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer’in katıldığı gurup Benî Saide Sakifesi toplantısında ağır bastı ve Halifelige Hız. Ebubekir seçildi. Ensar’dan olan Sa’d İbn-i Ubade hariç, oy birliğı ile Hız. Ebubekir’e biat edildi. Böylece birinci görüş olan Ensar’ın görüşü tarihe karıştı. Daha sonra bu görüşe davet eden herhangi bir mezhep görülmedi.

Üçüncü görüş ise, üçüncü Halifenin sonuna kadar yatışmış olarak kaldı.

Müslümanların Hilafet hakkındaki ihtilafları Hız. Ebubekir ye Hız. Ömer dönemlerinde ve Osman döneminin büyük bir bölümünde yatışmış vaziyette idi. Ancak Hız. Osman (R.A.) döneminin sonundaki fitnelerle tekrar ihtilaflar baş göstermiştir.

Müslümanlar, Hız. Osman dönemi dâhil olmak üzere üç halifenin hilafete getirilme yollarında üç yol takip etmişlerdir. Her Halifenin başa getiriliş şekli, diğerklerinden değişik olmuştur ve daha sonraki uygulamalara da birer örnek teşkil etmişlerdir.

Birinci yol: Seçim usulüdür. Hız. Ebubekir’in bu yolla Halife olmuştur. Seçim, Müslümanlar arasında doğrudan yapılmış ve Benî Saide Sakifesi’nde derhal uygulanmıştır.

İkinci yol: Tavsiye etme yoludur. Hız. Ömer bu yolla Halife olmuştur. Hız. Ebubekir, Hız. Ömer’i tavsiye etmiş ve Müslümanlardan biat almıştır.

Üçüncü yol: Başta bulunan halifenin bir heyet seçip seçilen heyetin, aralarından birini halife olarak tayin edip Müslümanların biat etmeleri yoludur. Bu yol, yaranıp ölüm haline geldiğinde Hız. Ömer’in başvurduğu yoldur.

Dördüncü yol: Veliht tayin etme yoludur. Hız. Osman kendisinden sonra Hız. Ali’yi halife olarak seçmelerini istemiştir.

Halifenin seçilmesi konusunda bu yollar Müslümanlar için birer örnektir.

Hız. Osman'ın bir heyet içinden halife olarak seçilmesinden sonra son dönemlerinde büyük ihtilaflar baş gösterdi. Bu ihtilaflar fitneleri doğurdu. Bu fitneler, Müslümanların siyasî yönden parçalanmaları ve siyasî görüşlerin (mezheplerin) ortaya çıkmasına sebep oldu.

Müslümanlar arasında fitnenin Osman'ın şehit edilmesi ile büyümesi ve ardından Hz. Ali döneminde fitne kapılarını sonuna kadar açmış oldu. İşte bu dönemde İslam siyaseti sahasında köklü bir ihtilaf ortaya çıktı ve bu alanda çeşitli mezhepler türedi.

Bu fitnenin gölgesi altında Şii mezhebi (görüşü) ortaya çıktı. Şiiler ve taraftarları her ne kadar Şiiliğin temelini Resulullah (s.a.v.)'in vefatı anına dayandığını söylerse de...

Hız. Ali (R.A.) hilafeti dönemi boyunca devam eden bu fitnenin bir yankısı olarak ikinci siyasî mezhep olarak ta Harici mezhebi (görüşü) de ortaya çıktı.

Birbirlerine zıt “Şii” ve “Haricî” diye adlandırılan iki mezhebin ortaya çıkışıyla da bu iki mezhebin arasında orta yolu tutan ve itidalli davranan ve tarihin “Ehl-i sünnet ve'l Cemaat” diye adlandırdığı bir mezhep (görüş) de ortaya çıkmış oldu.

Şu, noktayı hatırdan çıkarmamak gerekir ki siyasî ihtilaflar veya siyasî mezhepler, her ne kadar siyasî görüş ve eğilimler sonucunda orta çıkmış olsa bile devamlı olarak din ile bağılı kalmış, İslam dini ile bağlarını koparmamış ve İslam'ın temel prensip ve uygulamalarının dışında hareket etmemişlerdir.

İslam tarihinde ilk olarak ortaya çıkan bu siyasî mezhepler (görüş ve eğilimler), dinin etrafında meydana gelmesine rağmen itikadî ve fikhî (amelî) konularda kendilerine has görüşler ortaya koymuşlardır. Bu itikadî ve fikh görüşlerini tarihî açıdan siyasî görüşlerinden daha etkili olduğu görülmüştür.

Bu itikadî ve fikhî görüşler sonucunda da İslam tarihinde itikadî ve fikhî mezhepler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu üç siyasî mezhebin (görüşün) fikhî (amelî) görüşleri neticesinde Şiilik mezhebinde;

a) Caferî fikhî: Bu mezhebin birinci imamı, Muhammed Bakır'ın oğlu İmam Cafer es-Sadık'tır.

b) Zeydiye fikhî: Bu mezhebin birinci İmamı da Cafer es-Sadık'ın amcası, Zeyd b. Ali Zeynel Âbidin'dir.

Hariciye mezhebinde;

İbadiye fikhî: Bu mezhebin birinci İmamı Abdullah b. İbad'dır.

Ehl-i sünnet ve'l Cemaat mezhebinde günümüzde varlığını devam ettirenler ise;

a) Hanefî Fikhî: Bu mezhebin birinci İmamı İmam-ı A'zam Ebu Hanife (Nu'man bin Sabit)'tir

b) Maliki fikhî: Bu mezhebin birinci İmamı İmam-ı Malik bin Enes'tir

c) Şafii Fikhî: Bu mezhebin birinci İmamı İmam-ı Muhammed bin İdris Şafii'dir

d) Hambeli Fikhî: Bu mezhebin birinci İmamı İmam-ı Ahmed bin Hanbel'dir

Ancak bu siyasî mezheplerden bazıları zamanla İslam prensiplerinin dışına çıkarak ondan uzaklaşmaya başlamışlardır. Bunlardan biri de Şiilerdir. Şiiler kendi aralarında:

Şiilik, İslam siyasî mezheplerinin en eskisidir. Şiilerin ve mezheplerinin Hz. Osman'ın son dönemlerinde ortaya çıktığını, Hz. Ali döneminde ise gelişip yayıldığını daha önce belirttik. Hz. Ali'nin kabiliyeti, ilmi dehası ve dindarlığı gibi özelliklerinden dolayı Hz. Ali'ye olan sevgi ve muhabbet giderek artmaya başlamıştı.

Emevîler döneminde Hz. Ali'nin çocuklarına karşı yapılan zulüm ve işkenceler çoğalıp had bir safhaya varınca, Resulullah'ın soyundan olan bu insanlara karşı sevgi hisleri gittikçe arttı, insanlar bunlara, zulüm neticesinde şehid olanlar nazarıyla bakmaya başladı. Bu yolla Şii mezhebinin çerçevesi gitgide genişledi ve mezhebin mensupları çoğaldı.

Aşırı uçlar, bu duyguları istismar ederek kendi görüşlerini yaymaya başladılar. Bunun sonucunda Alevilik çeşitli firkalara ayrıldı:

1. Sebeiyye

Bunlar, Abdullah İbn-i Sebe'ye tâbi olanlardır. İbn-i Sebe' Hiyreli bir Yahudi idi. Kendisini Müslüman olarak gösteriyordu. Bozuk düşünce ve fitnelerini Hz. Osman zamanında yaymaya başlamıştı. Tevrat'ta her peygamberin bir vekili olduğunu gördüğünü, Hz. Ali'nin de Hz. Muhammed'in vekili olduğunu ve Hz. Muhammed'in tekrar dünyaya döneceğini insanlar arasında yaymaya başlamıştı. İbn-i Sebe' bu görüşünden daha da ileri giderek, Hz. Ali'nin "Allah" olduğuna hükmetti. Bu sözler kendisine ulaşınca Hz. Ali onu öldürmek istedi. Daha sonra da Medain'e sürgün etti.

Hz. Ali (r.a.) şehit edilince İbn-i Sebe' insanların Hz. Ali'yi sevmelerini ve şehit oluşuna çok üzülmelerini istismar etti. Hz. Ali'nin ölümü hakkında insanları saptırmak ve onların inançlarını bozmak için karakterine uygun olarak çeşitli yalanlar yaymaya başladı, İbn-i Sebe' öldürülenin Hz. Ali olmayıp, onun şekline giren bir şeytan olduğunu, Hz. İsa'nın göğe çekildiği gibi Hz. Ali'nin de göğe çekildiğini anlatmaya başladı.

Bu görüşlerinin sonucunda;

- a) Hz. Ali'nin peygamber vekili ve peygamber olduğuna,
- b) Hz. Ali'nin Allah olduğuna,
- c) Hz. Ali'nin Hz. İsa gibi tekrar yeryüzüne döneceğine inan sapık görüşler ortaya çıktı.

2. Ğurabiyye

Bu gurup da aşırı fırkalardan biridir. Bunlar, Sebeîler gibi Hz. Ali'yi ilâhlaştırmamışlarsa da O'nu hemen hemen Hz. Muhammed (s.a.v.)'den üstün saymışlardır. Bunlar, peygamberliğin aslında Hz. Ali'ye ait olduğunu, fakat Cebrail'in, hata ederek Hz. Ali yerine Hz. Muhammed'e geldiğini iddia ederler.

3. Keysaniyye

Bunlar, Muhtar b. Ebî Ubeyd b. Mes'ud es-Sakafi adlı kişiye tâbi olanlardır. Muhtar, önceleri Haricî mezhebine tâbi idi, daha sonra Hz. Ali'ye yardım eden Şiilerden oldu. Hüseyin'i öldürenlerden intikam alması için kendisini vazifelendirdiğini iddia etti. Muhammed b. Hanefi'yi "Vekil Mehdi" diye adlandırdı.

Muhtar, durmadan bu büyük zat adına insanları davet ediyor ve bir takım gerçek dışı efsaneler yayıyordu. Hz. Hüseyin'in intikamının alınmasını şiddetle arzulayan bir kısım Alevîler yine de Muhtar'a tâbi olmuşlardır. Muhtar'ın bu tutumu, onu insanlara sevdirdi. Özellikle Şiiler Muhtar'ın çevresinde toplandılar, onunla birlikte savaştılar.

Keysaniyye inancı, imamı mukaddes bir şahıs sayma, ona son derece itaat etme, ilmüne kayıtsız-şartsız güvenme esasları üzerine kuruludur. Keysanîler, imamın hata işlemeyeceğine inanırlar. Çünkü onlara göre imam, ilâhi ilmin bir sembolüdür. Sebeîler gibi Keysanîler de imamın tekrar döneceğine inanırlar. Bunlara göre dönecek olan imam, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den sonra gelen Muhammed b. Hanefiyye'dir. Allah bir şeyi emreder ve daha sonra Allah Teâlâ, bilgisinin değişmesi neticesinde istediği şeyi değiştirir. Bir şeyi evvelâ emreder, sonra o şey hakkındaki bilgisi değiştiği için birinci emrinin aksini emreder. Keysanîler, ruhların ölenlerden ayrılıp yeni doğan canlılar girmesi anlamına gelen "ruhların tenasühü" görüşüne inanırlar.

4. Zeydiyye

Şii mezhebinin ehl-i sünnet ve'l-cemaate en yakın olan ve en mutedil davranan gurubu bu fırkadır. Bu fırka imamları peygamberlik derecesine yükseltmemiş, hatta peygambere yakın bir derecede de saymamış, onların da diğer insanlar gibi olduklarını, ancak Resulullah'ın dışında bütün insanlardan üstün olduklarını kabul etmişlerdir.

Resulullah (s.a.v.)'in sahabelerinden herhangi birini kâfirlikle itham etmemişler, özellikle Hz. Ali'nin kendilerine bey'at ettiği ve halifeliklerini kabul ettiği sahabeleri ağır şekilde suçlamamışlardır. Bu fırkanın imamı, Zeyd b. Ali Zeynel Abidin'dir.

Zeydiye mezhebine mensup olanlar, Resulullah (s.a.v.)'in vasiyetle beyan ettiği imamın, isim ve şahsiyetle tayin edilmiş bir kişi olmadığına, sıfatları zikredilerek tayin edildiğine inanırlar. Zikredilen sıfatlar, Resulullah (s.a.v.)'den sonra Hz. Ali'nin imam olduğunu ortaya koyar. Çünkü bu sıfatlar, Hz. Ali'ye olduğu kadar başka hiçbir kimsede bulunmamıştır. Bu sıfatlar, halifenin, Haşimîlerden olmasını, muttaki, âlim, cömert olmasını ve kendisine biat olunması için ortaya çıkmasını gerektirir. Hz. Ali'den sonra ise, imamın, Hz. Fatıma'nın soyundan olması gerekir.

5. İmamiye

Bugün, İran, Irak, Pakistan ve diğer İslâm ülkelerinde bulunan Şii mezhebine mensup olanların çoğu “*Şii-İmami*” diye adlandırılan guruba dâhildirler. Bu gurupların üzerinde durduğu nokta: “*imamiye*” sıfatıdır. Çünkü bunların hepsi, Zeyd b. Ali'nin dediği gibi, imamın sıfatla tayin edilmeyip şahsen tayin edildiğini iddia ederler. Resulullah'ın tayin ettiği o şahıs, Hz. Ali'dir.

İmamiler, Hz. Ali'nin nass yoluyla Resulullah'ın halifesi olduğu hususunda ittifak ettikleri gibi, Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'dan doğma oğulları Hasan ve Hüseyin'in, Hz. Ali'den sonra sırasıyla, hilafete gelmesi icabeden vekiller oldukları hususunda da ittifak etmişlerdir. Aralarında en büyük iki Fırka-İsna Aşeriyye ve İsmailiyye'dir.

6. Hakimiye

Bu fırkadan olanların bir kısmı; “*Allah'ın nurunun yeryüzünü aydınlatması*” meselesinde çok aşırı gitmişler, Allah'ın, imama hulul ettiği görüşüne varmışlar ve imama ibadet etmeye davet etmişlerdir.

Bu aşın gurubun reisi, Allah'ın, kendisine hulul ettiğini (girdiğini) iddia eden ve insanları kendine ibadet etmeye çağıran, Fatımi devletinin başkanlarından el-Hâkim bî-Emrillahi'dir.

7. Dürziler

Çoğunluğu Şam'da yaşayan Dürzi'lerin, Hakimilerle büyük bir ilişkisi vardır. Hatta bir kısım tarihçilere göre el-Hâkim bî-Emrillahi'nin, bu aşın düşünceleriyle insanların huzuruna çıkmasını “*Hamza ed-Dürzî*” adlı Fars asıllı bir kişi teşvik etmiş ve onu kandırmıştır. Belki de Dürziler bu adama nispet edilmektedirler.

Bunların durumlarının ne olduğu bugün bilinmemektedir. İnanç ve davranışlarını komşularından, eş ve dostlarından saklarlar.

8. Nusayriye

Şam'da bulunan Hâkimiler yanında, İslâm'dan sıyrılıp çıkan bir fırka daha bulunmaktadır. Bu fırka mensupları, Hakimiler gibi Şam'da yaşamışlardır. Nusayriler, Ehi-i Beyt'e mutlak bir bilgi verildiğine, Hz. Ali'nin ölmediğine, onun ilâh olduğuna veya ilâha yakın bir derecede bulunduğu inanırlar. Nusayriler, şeriatın, bir zahiri bir de bâtını olduğu ve bâtını imamların bildiği hususunda, Batınîyye fırkasıyla birleşmektedirler.

Bütün bu fırkalardan sonra Türkiye'de yaşayan Alevilerin durumuna bakacak olursak, Aleviliği yeni bir din, cemevlerini yeni bir ibadethane olarak lanse etmeye çalışanlar önce kendilerini yukarıda belirttiğimiz Şiilik (Alevilik) fırkalarından hangisine tabi olduklarını netleştirmeleri gerekmektedir.

Anadolu'nun müslümanlaşması sürecinde önemli izler bırakan Hoca Ahmed Yesevi, Ebu'l Vefa, Kutb'ud-Din Haydar, Hacı Bektaşî Veli, Ahi Evran, Tapduk Emre, Yunus Emre ve Abdu'l Musa gibi önemli dinî şahsiyetleri kendilerine örnek ve rehber edindiklerini iddia eden Türkiye Alevilerinin ise kendilerine bir çeki düzen vermesi gerekiyor.

Anadolu'nun İslamlaşmasında bu şahsiyetlerin fikirleri, eylemleri ve hizmetleri önemli rol oynamıştır. Bu şahsiyetler yaşadıkları süre içinde İslam'ın inanç esasları çerçevesinde hizmet ettikleri gibi İslami yaşantılarından taviz vermemişlerdir.

Bunlar İslam'ı tam olarak yaşamış, birer gönül sultanları olup postnişin olarak kendilerine ait tekke ve dergâhlarda hizmetlerini yürütmüşlerdir.

İslam'ın içinde bir siyasi/itadî/ fikhî bir görüş (mezhep) olarak hayatını devam ettiren dini İslam, kitabı Kuran, Allah'a kul, Peygamberi Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali'yi seven, Ehli-i Beyt ve on iki imamın

yolunu devam ettiren bir anlayışın sahipleri olduğunu iddia eden Alevi kardeşlerimizin yeni bir ibadethane aramalarına gerek yoktur.

Cami ve mescidler tüm Müslümanların ibadethanesi olduğu gibi, yeryüzü Müslümanlar için de mescid kılınmıştır.

Türkiye’de ki Alevilik İslamî bir itikadî düşünce ekolu (mezhep) ve tarikattır. Bu inancın temsil ettiği tarikat (yol) mensupları “*Aleviler*” olarak adlandırılır. Alevilikte Hz. Muhammed’in son peygamber olduğu, Hz. Ali’nin ise veliliği (imamlığı) esastır.

Bu çerçeveden baktığımız zaman cemevlerinin bir ibadethane olarak kabul edilmesini siyasi otoriteye kabul ettirmek isteyenler, lütfen ikiyüzlü davranmasınlar. Semah eşliğinde Allah’ı zikreden bir cemevinin diğer tasavvuf ekollerinde karşılığı tekke ve dergâhtır.

Eğer cemevi tanınacaksa Türkiye’nin birçok yerinde illegal olarak hayatlarını devam ettiren dergâh ve tekkelerin de tanınması, devlet cemevlerini destekleyecek ve katkıda bulunacaksa bu tekke ve dergâhları da tanınması ve katkıda bulunması gerekmektedir.

Cemevlerinin postnişini olarak kabul edilen Dede’lere devlet tarafından maaş bağlanacaksa diğer tasavvufi ekollerin postnişinleri/şeyhleri/kanaat önderlerine de maaş bağlanmalıdır. Geçmişte Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi.

Bu devletin ve devleti idare edenlerin çok iyi düşünüp adımlarını ona göre atması gerekmektedir. Çünkü bu yolun dönüşü olmadığı gibi zamanla düzeltilmesi de mümkün değildir.

İslamî bir itikadî düşünce ekolu (mezhebi) ve tarikatı olan Alevilik bir din olmadığı gibi cemevleri de ibadethane değil, Mevlevilerin sema yaptıkları, Kadiri ve Nakşîlerin zikrettikleri, bir araya gelip sohbet edip ibadet ettikleri bir tekkedir, dergâhtır.

25.06.2013

Süleyman Yapıcı